

Jolanta Cichowska

SYTUACJA EKONOMICZNA BADANYCH GOSPODARSTW AGROTURYSTYCZNYCH

ECONOMICAL SITUATION OF ANALYSED AGROTOURIST FARMS

Streszczenie

Przeprowadzone badania wskazują, iż gospodarstwa agroturystyczne dobrze radzą sobie finansowo. Zdecydowana większość z nich poszerza swoje źródła utrzymania poza produkcję rolniczą. I nie chodzi tu już o wyodrębnione gospodarstwa nietrudniące się działalnością rolniczą, ale i o takie, które taką prowadzą. Dochody zewnętrzne gospodarstw zaczynają powoli dominować i jest to zjawisko związane z urynkowaniem gospodarki. Pozarolnicza aktywność jest zjawiskiem niezmiernie ważnym dla ograniczenia bezrobocia oraz zapoczątkowanych, poświadanych w kraju zmian struktury agrarnej. W kontekście oceny sytuacji ekonomicznej badanych jednostek należy podkreślić, że dochody z agroturystyki wykazują znaczący wzrost w ogólnych dochodach gospodarstw, co świadczy o ciągłym zainteresowaniu społeczeństwa tego typu wypoczynkiem. I choć brak funkcji rolniczej klóci się z istotą pojmowanej usługi, to jednak w wytypowanym obszarze badań zauważalny jest wśród osób podejmujących nowe wyzwania – przejaw pozytywnie postrzeganej przedsiębiorczości.

Słowa kluczowe: agroturystyka, sytuacja ekonomiczna, dochody zewnętrzne

Summary

The results of the survey show that agrotourism farms has not got problems with their finances. Most of the farms broaden their sources of income on maintenance over agricultural production. It refers to the farms which are in agricultural activity, as well. Farms' external income begin dominating. Non agricultural activity is very important for the limitation of unemployment and for started and needed changes of agrarian structure in our country. Estimating economic situation of farms, it is possible to state that incomes connected with agrotourism are

increasing in general incomes of farms. Lack of agrarian function clashes with the essence of the service, but in a selected area of survey the entrepreneurial spirit is noticeable within the people undertaking new challenges.

Key words: *agrotourism, economics situation, exentral income*

WSTĘP

Ostatnie lata przyniosły ożywiony rozwój agroturystyki. Postrzegana jako ważny segment turystyki wiejskiej, stanowi element polityki trwałego rozwoju i przekształcania obszarów wiejskich. Jak podkreśla E. Gurgul [2005] w sytuacji znacznego ograniczenia możliwości zbytu płodów rolnych przy niskich i niestabilnych cenach, a równocześnie rosnących kosztach produkcji, relatywnie dużego bezrobocia, ograniczenia szans awansu życiowego młodzieży wiejskiej oraz obniżenia stopy życiowej – agroturystyka wydaje się być alternatywą (ale oczywiście nie jedyną) na poprawę sytuacji ekonomicznej wsi. W niniejszym artykule, stanowiącym wycinek szeroko zrealizowanej pracy badawczej zaakcentowane zostanie, czy rzeczywiście ta pozarolnicza działalność gospodarza przynosi wymierne korzyści finansowe rodzinom rolniczym. Będą to szacunkowe (nie poparte żadnymi wykazami) dane bazujące na opinii tylko właścicieli. Analiza będzie dotyczyła orientacyjnych zmian wysokości ich dochodów, po i przed podjęciem działalności agroturystycznej oraz udziału poszczególnych dochodów w ogólnych dochodach ich gospodarstw. Dokonana zostanie też próba oszacowania średnich kosztów prowadzenia tego przedsięwzięcia w ciągu roku. Przy omawianiu tych kwestii celowe wydaje się zasygnalizowanie, czy położenie badanych podmiotów na obszarach o obniżonej atrakcyjności środowiska przyrodniczego ma wpływ na ich sytuację ekonomiczną.

MATERIAŁY I METODY

Punktem wyjścia do przeprowadzenia wszelkich analiz były zrobione w 2005 roku badania terenowe. Zakres przestrzenny pracy obejmuje wybrane obszary województwa kujawsko-pomorskiego, na których rozwija się agroturystyka. Badań dokonano w 14 jego powiatach (aleksandrowskim, chełmińskim, golubsko-dobrzyńskim, grudziądzkim, inowrocławskim, lipnowskim, nakielskim, radziejowskim, rypińskim, sępoleńskim, toruńskim, wąbrzeskim, włocławskim i żnińskim). Dobór tych jednostek nastąpił na podstawie przeprowadzonej przez S. Iwickiego [1998] typologii gmin (po wcześniejszej ich klasyfikacji), gdzie ustalono ostatecznie trzy cechy diagnostyczne (potencjał walorów wypoczynkowych, zagospodarowanie turystyczne i stopień przekształceń antropogenicznych) i w ramach każdej z nich wyróżniono trzy kategorie uwzględniające stopień ich przydatności do pełnienia funkcji turystycznej. Ce-

lem typologii było wyłonienie obszarów o niższych walorach przyrodniczych województwa. W dalszej procedurze badawczej posłużono się sondazem diagnostycznym, biorąc pod uwagę różne gospodarstwa świadczące usługi agroturystyczne (gospodarstwa rolne i gospodarstwa nieprowadzące działalności rolniczej). Podstawowym narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu, który wypełniono u 78 usługodawców. Badanie miało charakter wyczerpujący.

WYNIKI BADAŃ

W pierwszym etapie badań wyłoniono jednostki, które nie wykazywały immanentnego związku z czynnym gospodarstwem rolnym, przez co nie spełniały one cech agroturystyki. Grupa stanowiąca 15,4% ogółu (tj. 12 gospodarstw), nie prowadziła żadnej działalności gospodarczej. Właściciele utrzymywali się z pracy zarobkowej w zakładzie pracy lub dorywczej poza gospodarstwem lub źródeł pozazarobkowych. 7 gospodarstw (tj. 9,0% ogółu) prowadziło wyłącznie działalność pozarolniczą. Natomiast tych ściśle związanych z produkcją roślinną i zwierzęcą było 44 (tj. 56,4% ogółu wszystkich gospodarstw). Pozostałe, stanowiące 19,2% całej badanej zbiorowości (tj. 15) oprócz utrzymywania się z działalności rolniczej uzupełniały swoje źródło dochodu działalnością pozarolniczą. Przeprowadzona typologia gospodarstw świadczących usługi agroturystyczne pozwoliła w dalszym etapie badań dostrzec różnice ujawniające się w przypadku poruszanych w niniejszym artykule aspektów ekonomicznych.

Ustalono, że udział dochodu z agroturystyki w dochodzie ogólnym badanych gospodarstw kształtuje się średnio dla wszystkich na poziomie 28,3%. Dostarcza on dla 60,5% z nich dochodu na poziomie 10–40%. Zaledwie dla 19,2% (tj. 15) gospodarstw dochód z agroturystyki kształtuje się na poziomie poniżej 6% całkowitych dochodów (tab. 1). Choć w swoim założeniu agroturystyka powinna stanowić źródło dodatkowe dla rodzin rolniczych, niemniej wytypowano grupę 12 właścicieli, dla których była ona źródłem głównym utrzymania. W obrębie tych zajmujących się wyłącznie działalnością rolniczą znalazło się takich jednostek 7, prowadzących działalność rolniczą i pozarolniczą – 2, wyłącznie pozarolniczą – 1 i nieprowadzących żadnej działalności – 2. Udział tych dochodów kształtował się w granicach od 55% do 96%.

Z przedstawionego poniżej zestawienia wynika ponadto, iż w strukturze dochodów znaczącą rolę odgrywają te, pochodzące z pracy zarobkowej w zakładzie pracy. Średni ich udział w dochodzie osobistym gospodarstw oscylował na poziomie 50,8% (dla 20 usługodawców). Dla połowy z nich przynosił od 10 do 40% całkowitych dochodów, a dla pozostałych 60–90%. W strukturze dochodów dominują też te pochodzące z działalności rolniczej (w dwóch pierwszych wyszczególnionych rodzajach gospodarstw). Dochód rolniczy dla 44,8% usługodawców dostarczał korzyści w przedziale od 10 do 40% i średnio dla wszystkich kształtował się na poziomie 40,0% (58 kwaterodawców). Wśród tej grupy

wyszczególniono 15 gospodarstw, dla których był on głównym źródłem utrzymania rodzin.

Tabela 1. Ogólny i średni (%) udział poszczególnych dochodów w ogólnych dochodach gospodarstwa (wg wydzielonych ich rodzajów)
Table 1. General and average (%) participation of individual incomes in general farms' incomes (according derived their kinds)

Udział (%) poszczególnych dochodów w ogólnych dochodach gospodarstw	Gospodarstwa wg prowadzonej działalności:								Razem	
	rolnicza		rolnicza i pozarolnicza*		pozarolnicza		nieprowadzące żadnej działalności*			
w tym	ogółem	w %	ogółem	w %	ogółem	w %	ogółem	w %	ogółem	w %
prowadzenie gospodarstwa rolnego	44	100	14	100	0	100	0	100	58	100
< 10%	3	6,8	4	28,6	–	–	–	–	7	12,1
10–40%	19	43,2	7	50,0	–	–	–	–	26	44,8
41–70%	12	27,3	2	14,3	–	–	–	–	14	24,1
71–100%	10	22,7	1	7,1	–	–	–	–	11	19,0
działalność agroturystyczna	44	100	14	100	7	100	11	100	76	100
< 10%	9	20,4	2	14,3	2	28,6	2	18,2	15	19,7
10–40%	27	61,4	9	64,3	3	42,8	7	63,6	46	60,5
41–70%	5	11,4	2	14,3	1	14,3	1	9,1	9	11,8
71–100%	3	6,8	1	7,1	1	14,3	1	9,1	6	8,0
wyłącznie działalność pozarolnicza (gospodarcza)	0	100	14	100	7	100	0	100	21	100
< 10%	–	–	–	–	1	14,3	–	–	1	4,8
10–40%	–	–	7	50,0	4	57,1	–	–	11	52,4
41–70%	–	–	6	42,9	2	28,6	–	–	8	38,0
71–100%	–	–	1	7,1	–	–	–	–	1	4,8
emerytura, renta	25	100	4	100	2	100	6	100	37	100
< 10%	14	56,0	2	50,0	1	50,0	1	16,7	18	48,6
10–40%	10	40,0	2	50,0	1	50,0	3	50,0	16	43,3
41–70%	1	4,0	–	–	–	–	–	–	1	2,7
71–100%	–	–	–	–	–	–	2	33,3	2	5,4

Udział (%) poszczególnych dochodów w ogólnych dochodach gospodarstw	Gospodarstwa wg prowadzonej działalności:								Razem	
	rolnicza		rolnicza i pozarolnicza*		pozarolnicza		nieprowadzące żadnej działalności*			
w tym	ogółem	w %	ogółem	w %	ogółem	w %	ogółem	w %	ogółem	w %
praca zarobkowa w zakładzie pracy	9	100	2	100	5	100	4	100	20	100
< 10%	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10–40%	4	44,4	2	100	3	60,0	1	25,0	10	50,0
41–70%	4	44,4	–	–	1	20,0	–	–	5	25,0
71–100%	1	11,2	–	–	1	20,0	3	75,0	5	25,0
inne dochody	17	100	1	100	1	100	4	100	23	100
< 10%	7	41,2	–	–	–	–	–	–	7	30,4
10–40%	4	23,5	1	100	1	100	1	25,0	7	30,4
41–70%	5	29,4	–	–	–	–	2	50,0	7	30,4
71–100%	1	5,9	–	–	–	–	1	25,0	2	8,8
Średni % udziału poszczególnych dochodów w ogólnych dochodach gospodarstw										
prowadzenie gospodarstwa rolnego	44,4		26,2		–		–		40,0	
działalność agroturystyczna	28,1		26,7		27,8		31,4		28,3	
wyłącznie działalność pozarolnicza (gospodarcza)	–		40,6		32,1		–		37,7	
emerytura, renta	11,5		8,2		17,5		40,1		16,2	
praca zarobkowa w zakładzie pracy	51,5		24,0		45,0		70,0		50,8	
inne dochody	27,8		10,0		10,0		60,0		32,0	

*po jednym gospodarstwie z wyszczególnionych grup nie udzieliło w tej kwestii odpowiedzi

Zauważa się też znaczący udział dochodów czerpanych z działalności nierolniczej (gospodarczej), które stanowiły przeciętnie 37,7% całkowitych dochodów 21 rodzin (dla 5 z nich były przeważającym źródłem zarobkowania, przekraczającym 60,0%). Udział dodatkowych źródeł utrzymania w postaci „innych” dochodów zewnętrznych (średnio 32,0% – dla 23 przebadanych kwater) oraz pochodzących ze świadczeń społecznych (emerytury bądź renty – średnio 16,2%, dla 37 właścicieli) był zdecydowanie niższy. W przypadku 6 gospodarstw odnotowano, iż ponad połowa czerpanych tam dochodów pochodzi ze źródeł „innych” (60–80%), a dla 2 głównym źródłem utrzymania jest emerytura bądź renta (95%).

Rozpatrując średni udział poszczególnych dochodów w ogólnych dochodach gospodarstw (z wyszczególnieniem ich rodzajów), stwierdza się, iż dla

tych prowadzących działalność rolniczą podstawowym źródłem dochodu jest głównie praca zarobkowa w zakładzie pracy (51,5%), dopiero później związana z rolnictwem (44,4%) i działalnością agroturystyczną (28,1%). Jednocześnie w tych związanych z działalnością rolniczą i pozarolniczą największy udział w strukturze całkowitego dochodu mają te z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej (40,6%), następnie agroturystycznej (26,7%) i rolniczej (26,2%). Dla podmiotów prowadzących działalność wyłącznie pozarolniczą największe środki pochodzą z pracy zarobkowej w zakładzie pracy (45,0%), w dalszej kolejności z działalności gospodarczej (32,1%) i agroturystycznej (27,8%). Natomiast nietrudniące się żadną działalnością wspierają głównie dochody z pracy zarobkowej w zakładzie pracy (70,0%), „inne” (60,0%) oraz emerytura bądź renta (40,1%). Średni dochód z agroturystyki kształtuje się tu na poziomie 31,4% (tab. 1).

Spośród 70 właścicieli, którzy udzielili odpowiedzi odnośnie opłacalności usług agroturystycznych, 65,7%, tj. 46 uznało jej znaczący wzrost w dochodzie ogólnym gospodarstwa. Niemniej dla większości z nich (28) był on stosunkowo niewielki i kształtował się na poziomie do 10% (tab. 2). Zaledwie dla 6,5% (3) gospodarstw wykazał podwyższenie w granicach od 51–100%. Spośród pozostałych 15 usługodawców, 19,6% (9) oznajmiło, iż agroturystyka przynosi zwiększony dochód rzędu 11–30%, a 13,0% (6) uważa, że udział z tej działalności w dochodzie ich gospodarstw zaznaczył wzrost, mieszczący się w przedziale od 31 do 50% (tab. 2). Były też i takie, dla których był on znaczący i wynosił 80%.

Spadek udziału dochodów z agroturystyki w dochodzie ogólnym gospodarstwa odnotowano u 20,0% (14) usługodawców. Dla połowy nastąpiło obniżenie tego źródła w granicach od 31–100%, a u pozostałej części do 30%. Była też grupa 14,3% badanych, dla których wysokość dochodów po podjęciu działalności agroturystycznej nie wykazała żadnych znaczących zmian.

Na pytania odnośnie szacunkowych średnich kosztów i rocznych wpływów z tytułu agroturystyki odpowiedziało ponad 50% ankietowanych (odpowiednio 53,8 % i 67,9%). Pozostała część usługodawców nie potrafiła udzielić w tej kwestii odpowiedzi, albo były to osoby, które podjęły tę działalność w roku przeprowadzenia badania.

Średnie koszty prowadzenia tego przedsięwzięcia dotyczyły głównie: zakupu sprzętu AGD, RTV, mebli i wyposażenia pokoi, podatków, opłat za podstawowe media, środków czystości, wynagrodzenia pracowników, żywności i innych pozostałych nie wymienionych w kwestionariuszu propozycji. Było to pytanie niezmiernie trudne, a oszacowanie kosztów zwykle polegało na podaniu przez właścicieli jednej orientacyjnej kwoty, bez dokonywania powyższych wyszczególnień. Ustalono, że dla większości respondentów tj. 42,8% były one mniejsze aniżeli 5 tys. zł., a dla 33,3% zawierały się w przedziale 5–10 tys. zł. Tylko 5 gospodarstw (11,9%) twierdziło, że przekraczają one 30 tys. zł rocznie i taka sama grupa określiła je na poziomie od 11 do 30 tys. zł (tab. 3). Średnio

w przeliczeniu na 1 gospodarstwo kwota wydatkowana na prowadzenie tej działalności w ciągu roku to 10 271 zł. Rozpatrując ją pod względem dokonanego podziału gospodarstw, zauważa się, iż najwyższą ponoszą prowadzące działalność wyłącznie pozarolniczą (tab. 3).

Przychód z działalności agroturystycznej kształtował się średnio (w przeliczeniu na 1 gospodarstwo) na poziomie 13 366 zł rocznie i podobnie, jak w przypadku ponoszonych z tytułu tego przedsięwzięcia kosztów, był on najwyższy w grupie gospodarstw trudniących się działalnością pozarolniczą. Dla większości usługodawców (32,1%) dostarczał środków finansowych, zawierających się w przedziale od 5 do 10 tys. zł oraz poniżej 5 tys. zł (28,3%). Jednakże odnotowano też grupę (łącznie 16,9% osób), dla której przychód kształtuje się na poziomie 21–30 i powyżej 30 tys. zł [Cichowska 2008].

Tabela 2. Wzrost lub spadek udziału dochodów z agroturystyki w dochodzie ogólnym gospodarstw (wg wyszczególnionych rodzajów gospodarstw)

Table 2. Increase or decrease of the participation of agrotourist farms' incomes in general farms' income (according specified kinds of farms)

Rodzaje gospodarstw wg prowadzonej działalności	Zmiany wysokości dochodów po podjęciu działalności agroturystycznej*									
	0 – 10		11 – 30		31 – 50		51 – 100		razem	
	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%
wzrosły										
rolnicza	18	72,0	5	20,0	1	4,0	1	4,0	25	100
rolnicza i pozarolnicza	6	66,6	1	11,1	2	22,3	–	–	9	100
pozarolnicza	2	40,0	1	20,0	2	40,0	–	–	5	100
nieprowadzące żadnej działalności	2	28,6	2	28,6	1	14,2	2	28,6	7	100
razem	28	60,9	9	19,6	6	13,0	3	6,5	46	100
zmały										
rolnicza	1	11,1	3	33,3	4	44,5	1	11,1	9	100
rolnicza i pozarolnicza	–	–	–	–	1	100	–	–	1	100
pozarolnicza	1	100	–	–	–	–	–	–	1	100
nieprowadzące żadnej działalności	1	33,3	1	33,3	1	33,4	–	–	3	100
razem	3	24,4	4	28,6	6	42,9	1	7,1	14	100
nie zmieniły się										
razem	–	–	–	–	–	–	–	–	10	100

*8 gospodarstw nie udzieliło w tej kwestii odpowiedzi (2 – prowadzące działalność rolniczą, 4 – rolniczą i pozarolniczą, 2 – nieprowadzące żadnej działalności)

Tabela 3. Szacunkowe średnie koszty i roczne przychody z tytułu prowadzenia działalności agroturystycznej (wg wyszczególnionych rodzajów gospodarstw)
Table 3. Estimated average costs and annual incomes from agrotourist activity (according to specified kinds of farms)

Koszty i przychody w tys. zł.	Gospodarstwa według prowadzonej działalności:								Razem	
	rolnicza		rolnicza i pozarolnicza		pozarolnicza		nieprowadzące żadnej działalności			
	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%
Szacunkowe średnie koszty*										
< 5	11	47,8	2	33,3	2	33,3	3	42,8	18	42,8
5–10	7	30,4	3	50,0	2	33,3	2	28,6	14	33,3
11–20	1	4,4	1	16,7	–	–	–	–	2	4,8
21–30	1	4,4	–	–	1	16,7	1	14,3	3	7,2
> 30	3	13,0	–	–	1	16,7	1	14,3	5	11,9
razem	23	100	6	100	6	100	7	100	42	100
Szacunkowe średnie przychody**										
< 5	11	33,3	2	22,2	–	–	2	28,6	15	28,3
5–10	11	33,3	2	22,2	2	50,0	2	28,6	17	32,1
11–20	5	15,2	5	55,6	1	25,0	1	14,3	12	22,7
21–30	3	9,1	–	–	–	–	1	14,3	4	7,5
> 30	3	9,1	–	–	1	25,0	1	14,2	5	9,4
razem	33	100	9	100	4	100	7	100	53	100
Średnie szacunkowe koszty prowadzenia działalności agroturystycznej (w przeliczeniu na 1 gospodarstwo)										
w tys. zł	9547		6583		16 166		10 757		10271	
Średnie szacunkowe przychody z agroturystyki (w przeliczeniu na 1 gospodarstwo)										
w tys. zł	11 251		12 555		20 750		20 157		13 366	

*36 gospodarstw nie udzieliło w tej kwestii odpowiedzi (21 – prowadzących działalność rolniczą, 9 – działalność rolniczą i pozarolniczą, 1 – pozarolniczą, 5 – nieprowadzących żadnej działalności); **25 gospodarstw nie udzieliło odpowiedzi (11 – prowadzących działalność rolniczą, 6 – rolniczą i pozarolniczą, 3 – pozarolniczą, 5 – nieprowadzących żadnej działalności)

Ocena udziału przychodów z agroturystyki pozwala wysunąć stwierdzenie, iż dla większości ankietowanych dostarcza ona satysfakcjonujących środków finansowych (10–40% i więcej %). Niemniej jednak nie pokrywają one (podobnie jak inne źródła dochodów) zapotrzebowań na dalsze inwestycje i wzbogacanie oferty. Ten zarzut wymieniany był najczęściej jako poważniejsza trudność, uniemożliwiająca dalszy rozwój gospodarstwa. Niewątpliwie nie jest to ocena odnosząca się do większości, gdyż gospodarze zauważają też odczuwalny w ich budżecie wzrost dochodów z agroturystyki, jak również zadowolający z tego źródła przychód. Przykładem są gospodarstwa z grupy prowadzącej działalność rolniczą i pozarolniczą, gdzie odnotowano nawet 80% zysk, choć w strukturze całkowitego dochodu agroturystyka plasuje się na drugim miejscu, a koszty ponoszone z tytułu jej prowadzenia są tu wyraźnie wyższe [Cichowska 2008].

OCENA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH NA TLE LITERATURY

Rozpatrując aspekt ekonomiczny, a mianowicie udział przychodów z agroturystyki w stosunku do wszystkich dochodów gospodarstwa, badania wykazały, że w porównaniu z otrzymanymi przez innych autorów są one niższe i to o 6 a nawet więcej %. Wyższe średnie wskaźniki odnotowano w badaniach J. Broniec i K. Serockiej [2005] – 34%, M. Jalnika [2005]: 38–52% i jedynie zbliżony do tego otrzymanego w pracy oscylujący w granicach 31,5% w analizach M. Woźniaka i W. Kuźniara [2000]. Badania A. Brelik [2006] wykazały przychód oscylujący na poziomie 21–40%. Jeszcze niższe od powyższych wartości odnotowano w badaniach A. Balińskiej i I. Sikorskiej-Wolak [2001] – do 10%. Badania własne wykazały, że udział tych przychodów z roku na rok się zwiększa, podobnie jak K. Kryński i in. [2006]. Za działalność dochodową uznali agroturystykę respondenci J. Broniec i K. Serockiej [2005] oraz B. Kutkowskiej [2003]. Własne analizy wykazały, że przychód z agroturystyki okazał się być dla pewnej grupy gospodarstw głównym, tak jak w pracy M. Woźniaka i W. Kuźniara [2000]. Autorka zgadza się ze spostrzeżeniami M. Dębiewskiej i J. Suchty [1995] oraz M. Woźniaka i W. Kuźniara [2000], że w budżecie domowym gospodarstw zaczynają dominować źródła, zwłaszcza z pracy zarobkowej w zakładzie pracy. Patrząc na osiągnięte z agroturystyki zyski, to w skali globalnej badanych populacji, zdaniem A. Sadowskiego [2004] i A. Balejovej [2001] są one nieduże. Tutaj, podobnie jak w otrzymanych przez autorkę wynikach, kształtowały się na poziomie od 5 do 10 tys. zł i były zdecydowanie niższe od określających je w granicach 5,4 tys. zł. przez K. Krzyżanowską [2005] i W. Warzocha i in. [2003].

STWIERDZENIA

Oceniając sytuację ekonomiczną gospodarstw agroturystycznych, na podstawie uzyskanych wyników nasuwają się następujące stwierdzenia:

1. Rodzaj prowadzonej działalności (lub jej brak) warunkuje sytuację ekonomiczną badanych gospodarstw. Największy przychód z agroturystyki i równocześnie największe na nią nakłady ponoszą jednostki niewykazujące aktywności rolniczej, a co za tym idzie narażone na wyższe koszty utrzymania turystów, wynikające z braku posiadania własnych artykułów spożywczych oraz konieczności organizowania zastępczych form wypoczynku, wynikających z braku czynnego gospodarstwa, stanowiącego swoistego rodzaju atrakcję już samą w sobie.

2. Zdecydowana większość gospodarstw poszerza swoje źródła utrzymania poza produkcję rolniczą, co stało się w dużym stopniu przymusem ekonomicznym, podyktowanym obecnymi uwarunkowaniami gospodarki rynkowej.

3. Dla 19,2% grupy usługodawców funkcja produkcyjna jest głównym lub wyłącznym źródłem zarobkowania.

4. Dominującym źródłem utrzymania rodzin, zarówno aktywnych rolniczo, jak i nie jest praca zarobkowa w zakładzie pracy i działalność gospodarcza.

5. Zauważa się, że udział przychodów z agroturystyki w ogólnych dochodach gospodarstwa przynosi systematyczny wzrost i dostarcza właścicielom satysfakcjonujących środków, mieszczących się w granicach od 10 do 40% i więcej.

6. Badania własne pozwalają wysnuć przypuszczenie, iż wzrastać będzie udział gospodarstw rezygnujących z działalności rolniczej na rzecz usług turystycznych.

7. Położenie kwater na obszarach o mniej sprzyjających walorach przyrodniczych nie wpływa na osiągane z agroturystyki korzyści finansowe.

BIBLIOGRAFIA

- Balejová A. *Warunki i możliwości rozwoju agroturystyki na Słowacji*. Zesz. Nauk. nr 1, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2001 s.7.
- Balińska A., Sikorska-Wolak J. *Agroturystyka w Dolinie Bugu i uwarunkowania jej rozwoju*. Wyd. SGGW, Warszawa 2001, s. 112.
- Brelík A. *Agroturystyka formą rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich* [w:] *Zarządzanie wiedzą w agrobiznesie w warunkach polskiego członkostwa w Unii Europejskiej*. Prace Naukowe nr 3, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2006, s. 631.
- Broniec J., Serocka K. *Stan i możliwości rozwoju agroturystyki na terenie Dolnego Śląska* [w:] *Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów*, red. Z. Kryński. Prace naukowo-dydaktyczne, z. 15, Krosno 2005, s. 139.
- Cichowska J. *Czynniki rozwoju agroturystyki na obszarach o niższych walorach przyrodniczych*. Rozprawa doktorska, pod kierunkiem dr hab. Macieja Drzewieckiego, UMK, Toruń, 2008, s. 280–282.
- Dębnińska M., Suchta J. *Agroturystyka jako czynnik aktywizacji i wykorzystania zasobów pracy* [w:] *Restrukturyzacja funkcjonalno-przestrzenna obszarów wiejskich Polski*. red. J. Falkowski, M. Kluba, Wydawnictwo UMK, Toruń 1995, s. 29.
- Gurgul E. *Agroturystyka jako element rozwoju i promocji regionu*. Sekcja Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2005, s. 5.
- Iwicki S. *Turystyka w zrównoważonym rozwoju obszarów pojeziernych*. Rozprawy nr 87, Wydawnictwo Uczelniane ATR, Bydgoszcz 1998.
- Jalnik M. *Typologia gospodarstw agroturystycznych jako determinanta rozwoju usług*. Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2005 s. 134.
- Kryński Z., Józefczyk B., Kilar M. *Potencjał usługowy gospodarstw agroturystycznych w powiecie bieszczadzkim* [w:] *Marketing w agroturystyce*. M. Plichta, J. Sosnowski, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2006 s. 105.
- Krzyżanowska K. *Ekonomiczne efekty prowadzenia działalności agroturystycznej* [w:] *Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów*, red. Z. Kryński, Prace naukowo-dydaktyczne, z. 15, Krosno 2005, s. 65.
- Kutkowska B. *Podstawy rozwoju agroturystyki, ze szczególnym uwzględnieniem agroturystyki na Dolnym Śląsku*, Wydawnictwo AR we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 140.

- Sadowski A. *Agroturystyka i ekoturystyka jako alternatywne metody zwiększania dochodów rolniczych* [w:] *Podlasie – wizja rozwoju*, red. A.F. Bocian, Agencja Wydawniczo Reklamowa „AUTOREKLAMA”, Białystok 2004, s. 120.
- Warzocha Z., Malinowska D., Pawluiczuk W., Szulc R., Wakszyńska J. *Otoczenie społeczne, klienci i oferta gospodarstw agroturystycznych*, Wyższa szkoła Agrobiznesu, Łomża 2003, s. 53.
- Woźniak M., Kuźniar W. *Znaczenie agroturystyki w ożywieniu gospodarczym obszarów górskich (na przykładzie Podkarpacia)* [w:] *Turystyka wiejska w perspektywie europejskiej*. Materiały konferencyjne, KCDRRiOW Oddział w Krakowie, Kraków 2000, s. 149.

Dr Jolanta Cichowska
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
Katedra Kształtowania i Ochrony Środowiska
ul. Sucha 9
85-796 Bydgoszcz
tel. (52)340-84-40
e-mail: jolanta_cichowska@interia.pl

Recenzent: *Prof. dr hab. Zdzisław Wójcicki*